

01.12.2022

Група № 25

Урок № 17

Тема уроку: «Особливості кличного відмінка»

Мета уроку: (*формувати компетентності*): *предметні*: поглибити знання учнів про особливості кличного відмінка, формувати вміння правильно вживати їх в усному і писемному мовленні; знаходити й виправляти помилки на вивчені правила; *ключові*: уміння вчитися: планує і проектує застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок у позанавчальних комунікативних ситуаціях; *комунікативні*: толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; *інформаційні*: навички роботи з різними джерелами інформації та вміння критично оцінювати теоретичний матеріал; *загальнокультурні*: прагнення до мовної освіти, світогляд.

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 55-56 у базовому підручнику: *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.*

2. **Перегляньте відео до уроку на YouTube:**

https://www.youtube.com/watch?v=Zkfe9J9PhJY&ab_channel – підготовка до ЗНО

3. **Законспекуйте матеріал до уроку в робочому зошиті (основне):**

Оскільки в мовленні доводиться часто звертатися до осіб, то в українській мові при звертанні слід послуговуватися кличним відмінком. Назву “кличний відмінок” вперше вжито у Правописі 1990 року, у попередніх правописах це поняття називали клична форма. У діловому та науковому стилях кличний відмінок властивий тільки іменникам чоловічого і жіночого роду в однині. Іменники середнього роду й іменники всіх родів у множині цієї форми не мають (виняток – *панове*).

Не мають також кличної форми займенники та прикметники. При потребі у звертанні використовується називний відмінок однини чи множини:

Кожаню Кохана! Підійди, будь ласка. Милю Мила, ходімо. Дорогі, дякую.

Якщо звертання складається з двох слів, то прикметники та займенники у його складі також мають форму називного відмінка: *шановний пане, зіронько моя*.

Як і всі відмінки, кличний відмінок утворюється за допомогою відповідних закінчень. Закінчення кличного відмінка здебільшого залежить від часу активного побутування, від відміни (I, II, III, IV), групи (тверда, м'яка, мішана), будови та наголосу іменника. Типові та поширені приклади вживання кличного відмінка подано нижче в таблиці. Та попри це пам'ятайте, що для нього характерна варіативність та несистемність форм – перевіряйте написання закінчень іменників у кличному відмінку за орфографічним словником.

Таблиця форм кличного відмінка

Таблиця форм кличного відмінка		
Іменник в називному відмінку	Іменник в кличному відмінку	
	Закінчення	Приклади
Іменники I відміни (іменники чоловічого і жіночого роду, які мають закінчення <i>-а, -я</i>)		
<i>тверда група</i> (основа на твердий)		
Власні та загальні назви чоловічого та жіночого роду, а також усі жіночі імена по батькові	-о	<i>Василино, Дарино, Політо, Ярино, Світлано, Миколо, Одарко, Інно, Ірино, Вероніко, Микито, Варваро, Луко, Мар'яно, Тетяно, Олександро, Катерино, Валентино, Людмило, Христино, Олено, Галино, Таміло, Кароліно, Саво, Яремо; Іванівно, Олегівно, Андріївно, машиністко, вчителько, батьківщино, весно, блондинко, сербко, старосто, співачко, журналістко, лисичко.</i>

Таблиця форм кличного відмінка

Іменник в називному відмінку	Іменник в кличному відмінку	
	Закінчення	Приклади
<i>м'яка група (основа на м'який або пом'якшений)</i>		
Власні і загальні назви жіночого і чоловічого роду на -я , що пом'якшує попередній приголосний	-е	<i>Катре, Ілле*</i> , Зоре; <i>письменнице, праце, воле, робітнице, богине, жрице, земле, пісне, гривне, правице, лисице, балетнице, нене.</i> *Деякі словники рекомендують форму <i>Ілле</i> , але це суперечить чинному правопису.
Власні і загальні назви на -я , що виступає після голосного та апострофа	-є	<i>Соломіє, Меланіє, Ксеніє, Лідіє, Софіє, Юліє</i> (від <i>Юлія</i>), <i>Єфиміє, Агафіє, Віринє, Лілеє, Мироніє, Зоє, Маріє, Агніє, Анастасіє, Лідіє, Наталіє, Феофаніє; мріє, поезіє, надіє, сім'є.</i>
<u>Пестливі</u> особові імена жіночого і чоловічого роду і загальні назви жіночого роду із значенням пестливості на -я , що пом'якшує попередній приголосний	-ю	<i>Вітю, Ольсю, Галю, Марусю, Галюсю, Лідусю, Лінусю, Ваню, Натусю, Костю, Валюсю, Ганнусю, Катрусю, Таню, Наталю, Лілю, Христю, Маню, Полю, Костю, Федю, Орисю, Лєсю*</i> (від <i>Леся</i> і <i>Лесь</i>); <i>бабусю, доню, матусю, тітусю, манюню.</i> *Але <i>Лесе</i> , якщо це офіційна (паспортна) форма імені.
<i>мішана група (основа на ж, ч, ш, щ)</i>		

Таблиця форм кличного відмінка

Іменник в називному відмінку	Іменник в кличному відмінку	
	Закінчення	Приклади
Іменники жіночого роду на -а , перед яким виступає шиплячий	-е	<i>груше, листоноше, каше, мише, круче, душе, площе.</i>
Іменники II відміни (іменники чоловічого роду, які НЕ мають закінчення <i>-а, -я</i> , та деякі іменники середнього роду)		
<i>тверда група (закінчення -о або нульове)</i>		
Більшість безсуфіксних іменників (для цього типу відмінювання також характерне чергування г, к, х – ж, ч, ш)	-е	<i>Альберте, Августе, Антоне, Несторе, Артеме, Євгене, Максиме, Романе, Трохиме, Ярославe, Степане, Богдане, Даниле, Олександрe, Назаре, Станіславе, Мар'яне, Адаме, Володимире, Іване, Мироне, Аврааме, Давиде, Гавриле, Йосифе; Боже, Києве, Львовe, голубе, орле, пане, програмісте, бармене, диригенте, лейтенанте, генерале, солдате, студенте, президенте, дубе, козаче, юначе, радисте, аматоре, тренерe.</i>
Іменники з суфіксом на -к-, зокрема -ик, -ок, -ко	-у	<i>Романчику, Назарчику, Богданчику, Степанчику; керівнику, пакувальнику, замовнику, полковнику, півнику, хлопчику, пeсику, слонику, баранчику, соловейку, кораблику, котику, солдатикy, зайчику, розподільнику, посівальнику,</i>

Таблиця форм кличного відмінка

Іменник в називному відмінку	Іменник в кличному відмінку	
	Закінчення	Приклади
		<p><i>будівельнику, грибнику, монтажнику, грабіжнику, винахіднику, мандрівнику, чарівнику.</i></p> <p><i>Але парубок – парубче</i></p>
Особові імена чоловічого роду на г, г, к, х	-у	<p><i>Аристарху, Єлимаху, Генріху, Олегу*, Людвігу, Фрідріху, Рюрику.</i></p> <p>*Іменник Олег має дві форми: <i>Олегу</i> і <i>Олеже</i>. Перший варіант є пізнішим, утвореним за аналогією до <i>сину, батьку, діду</i>, другий – давня, архаїчна форма.</p>
Іншомовні іменники на г, г, к, х	-у	<i>маркетологу, філологу, хірургу, олігарху.</i>
Деякі іменники чоловічого роду, переважно односкладові	-у	<i>сину, діду, тату, дядьку.</i>
<i>м'яка група (основа на м'який або пом'якшений)</i>		
Загальні назви та особові імена чоловічого роду з м'яким кінцевим приголосним основи	-ю	<p><i>Андрію*, Грицю, Геннадію, Юрію*, Івасю, Віталію, Олексію, Юлію (від Юлій), Овідію, Матвію, Василю, Ігорю*, Цезарю;</i></p> <p><i>короваю, розмаю, водограю, гаю, краю, палію, солов'ю, добродію, водію;</i></p>

Таблиця форм кличного відмінка

Іменник в називному відмінку	Іменник в кличному відмінку	
	Закінчення	Приклади
(зокрема і -й)		<p><i>пролетарю, царю, косарю, секретарю, лікарю, кобзарю, янтарю, букварю, писарю, календарю, токарю, вівчарю, пекарю, бунтарю, друкарю, шахтарю;</i></p> <p><i>татусю, дідуню, дідусю, красеню, легеню; вчителю, водію, виконавцю, охоронцю, покупцю, продавцю, іноземцю, спасителю, вихователю, скрипалю, ясеню, учню, дурню, бороданю, вуханю, здорованю, видавцю, купцю, американцю, бранцю, знавцю, очевидцю, самовладцю, кавказцю, каїрцю, вдівцю, мудрецю.</i></p> <p style="text-align: center;">*Утворення на зразок <i>Андріє, Юріє, Ігорє</i> суперечать цьому правилу, тому вони помилкові.</p>
Деякі іменники, що закінчуються на -ець (з характерним чергуванням)	-е	<p><i>женче*</i> (від <i>жнець</i>), <i>кравче*</i> (від <i>кравець</i>), <i>шевче*</i> (від <i>швець</i>), <i>хлопче, молодче, ченче.</i></p> <p>*Але як прізвища – <i>Жнецю, Кравцю, Швецю.</i></p>
Для іменників середнього роду на -е кличний відмінок тотожний називному		<i>поле, море, сонце, серце, віконце.</i>
<i>мішана група (основа на ж, ч, ш, щ)</i>		
Власні назви з	-е	<i>Тимóше, Дóроше, Лукáше, Довбуше;</i>

Таблиця форм кличного відмінка

Іменник в називному відмінку	Іменник в кличному відмінку	
	Закінчення	Приклади
Основою на шиплячий та загальні назви з основою на -ж, -р		<i>столяре, маляре, дояре, каменяре, гусяре, тесляре, вугляре, газетяре, пісняре, скляре, стороже.</i>
Іменники з основою на шиплячий, крім -ж, -р	-у	<i>викладачу, одержувачу, виконувачу, слухачу, керманичу, глядачу, відбивачу, копачу, погоничу, читачу, товаришу.</i>
Усі імена по батькові для чоловіків	-у	<i>Максимовичу, Петровичу, Семеновичу.</i>
Іменники III відміни (іменники жіночого роду, які НЕ мають закінчення -а, -я)		
Іменники жіночого роду з нульовим закінченням	-е	<i>Любове (жіноче ім'я), Есфіре, Нінеле; любóве, ві́сте, но́че, ра́досте, смёрте.</i>
Іменник <i>мати</i>	-и	<i>мати (мамо від мама – I відміна).</i>
Іменники IV відміни (іменники середнього роду, в яких при відмінюванні з'являються суфікси -ен-, -ат-, -ят-)		
Кличний відмінок однини збігається з називним та	-я	<i>галченя, гуся, дитя, ім'я, козеня, плем'я.</i>
	-а	<i>коліща, курча, лоша.</i>

Таблиця форм кличного відмінка

Іменник в називному відмінку	Іменник в кличному відмінку	
	Закінчення	Приклади
знахідним відмінками.		

4. Виконайте наступні завдання:

1. Запишіть іменники у формі кличного відмінка однини.

Ілля, Наталія, Наталка, Ната, Георгій, товариш, Григійр, Анатолій, керівник, швець, адміністратор, борець, хлопець, кравець, Олесь, Олеся, Іван, Іванна, Валерій, учитель, учень, однокласник, ровесник, Сава, Наталя, Валерія, Яся, радник, Жорж, Амалія, очільник, син, Настя, лось, Валя, Наталія, Анатолій, Антон, юнак, океан.

2. Запишіть іменники у формі кличного відмінка. У яких словах при цьому спостерігаємо чергування звуків?

Назар, Назарій, Олексій, Соломія, Світлана, колега Антоніна, Тоня, матуся, батько, син, учитель, лікар Сергій, гончар, хлопець, швець, козак, аквалангіст, добродій, художник, пан міністр, пані Софія, президент, вітер, Чернігів, місяць, діброва, надія, ведмежа.

3. Виконати вправу 7 § 55-56 у базовому підручнику О. Авраменка для 10 кл.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net .

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.

01.12.2022

Група № 25

Урок № 18

Тема уроку: «Творення й відмінювання імен по батькові»

Мета уроку (формувати компетентності): предметні: узагальнити та систематизувати знання учнів про творення й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові, формувати вміння правильно вживати їх в усному і писемному мовленні; знаходити й виправляти помилки на вивчені правила; **ключові:** уміння вчитися: застосування здобутих знань у позанавчальних комунікативних ситуаціях; **комунікативні:** словниковий запас учнів; уміння бачити помилку у власних відповідях; толерантне ставлення до думок оточуючих; **інформаційні:** навички роботи з різними джерелами інформації та вміння критично оцінювати теоретичний матеріал; **загальнокультурні:** емоційно-ціннісне ставлення до мови; розуміння цінності мови; повага до людей праці.

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 57-58 у базовому підручнику: *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.*

2. **Перегляньте відео до уроку на YouTube:**

https://www.youtube.com/watch?v=ayfstaqoFzc&ab_channel

3. **Законспектуйте матеріал до уроку (основне):**

Особливості творення та відмінювання форм по батькові

Чоловічі імена по батькові творяться за допомогою суфікса -ович.

–від імен на твердий приголосний -ович (Ігор – Ігорович);

–від імен на м'який приголосний – й – йович (Сергій – Сергійович);

–від імен на м'який знак -ь – -ьович (Василь – Васильович).

Жіночі імена по батькові творяться за допомогою суфікса -івн- (-івн-):

Ігорівна, Василівна, Сергіївна.

(Сергій+івна+ Сергійівна (йі=ї), отже Сергіївна).

Інколи для творення імен по батькові використовуються старі форми імен: Микола – Миколайович, Миколаївна, і навпаки: Григорій – Григорович, Григорівна під впливом форми Григір.

Деякі імена по батькові мають інші форми: на -іч (Ілліч), -ич (Савич, Лукич, Хомич).

Винятки:

Григорій: Григорович, Григорівна

Ілля: Ілліч, Іллівна

Кузьма: Кузьмич (Кузьмович), Кузьмівна

Лев: Левович (Львович), Левівна (Львівна)

Лука: Лукич (Лукович), Луківна

Микола: Миколайович, Миколаївна

Сава: Савич (Савович), Савівна

Хома: Хомич (Хомович), Хомівна

Яків: Якович, Яківна

Жіночі імена по батькові є іменниками I відміни (Іванівна, Іванівни, Іванівні...), чоловічі імена по батькові — іменниками II відміни (Петрович, Петровича, Петровичу...).

У чоловічих іменах по батькові пишеться суфікс **-ович**, якщо ім'я відмінюється за твердою чи мішаною групою або закінчується на **-р**, і суфікс **-ьович** (**-йович**), якщо ім'я відмінюється за м'якою групою: *Петрович, Семенович, Карпович, Дорошович, Васильович, Олесійович, Сергійович*.

У жіночих іменах по батькові перед суфіксом **-н(а)** завжди пишеться **-ів (-їв)**: *Петрівна, Михайлівна, Василівна, Сергіївна*.

Паралельні форми по батькові утворюються від імен *Яків – Якович, Яківна* і рідше *Яковлевич, Яковлівна*.

Деякі особливості у творенні форм по батькові мають чоловічі імена, що в називному відмінку закінчуються на **-а, -я**, яким властиві граматичні ознаки іменників жіночого роду. Від більшості з них форми по батькові утворюються за допомогою суфіксів **-ович, -івна**: *Йона – Йонович, Йонівна; Микита – Микотович, Микитівна; Мина – Минович, Минівна; Сила –*

Силович, Силівна. Деякі імена цього типу мають паралельні форми по батькові: Кузьма – Кузьмич, Кузьмівна і Кузьмович, Кузьмівна; Лука – Лукич, Луківна і Лукович, Луківна; Хома – Хомович, Хомівна і Хомич, Хомівна.

Від імені *Ілля* форми по батькові – *Ілліч, Іллівна*, від *Микола* – *Миколайович, Миколаївна* і (рідше) – *Миколович, Миколівна*.

Форми по батькові від офіційних подвійних імен на зразок *Богдан-Юрій* утворюються звичайно від першого імені (*Олексій Богданович, Ірина Богданівна*), але за бажанням рідних під час реєстрації новонароджених може бути зареєстрована форма по батькові й від другого імені (*Олексій Юрійович, Ірина Юріївна*). Зрідка трапляються давні записи, де форма по батькові складається з обох імен: *Олексій Богдан-Юрійович, Ірина Богдан-Юріївна*. У цьому випадку перше ім'я не відмінюється (*книжка Олексія Богдан-Юрійовича, стаття Ірини Богдан-Юріївни*).

Форми по батькові відмінюються за таким зразком:

При чоловічих іменах

Н. Іван Петрович (Васильович, Олексійович, Ілліч)

Р. Івана Петровича (Васильовича, Олексійовича, Ілліча)

Д. Івану Петровичу (Васильовичу, Олексійовичу, Іллічу)

З. Івана Петровича (Васильовича, Олексійовича, Ілліча)

О. Іваном Петровичем (Васильовичем, Олексійовичем, Іллічем)

М. при Іванові Петровичу (Васильовичу, Олексійовичу, Іллічу)

Кл. Іване Петровичу (Васильовичу, Олексійовичу, Іллічу)

При жіночих іменах

Н. Ганна Петрівна (Василівна, Олексіївна, Іллівна)

Р. Ганни Петрівни (Василівни, Олексіївни, Іллівни)

Д. Ганні Петрівні (Василівні, Олексіївні, Іллівні)

З. Ганну Петрівну (Василівну, Олексіївну, Іллівну)

О. Ганною Петрівною (Василівною, Олексіївною, Іллівною)

М. при Ганні Петрівні (Василівні, Олексіївні, Іллівні)

Кл. Ганно Петрівно (Василівно, Олексіївно, Іллівно)

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! У звертаннях, що складаються з двох власних назв – імені та по батькові, - обидва слова вживаються у кличному

відмінку: *Сергію Петровичу, Назаре Андрійовичу*. Коли в тексті трапляються поряд загальна назва, прізвище, ім'я та по батькові чоловічого роду, слід уникати одноманітних відмінкових закінчень і вживати паралельно закінчення **-ові, -еві (-єві)** та **-у, -ю**: *директорові Тарасу Самійловичу Бондаренкові; учитилеві Семену Яковичу Півторакові* тощо.

4. Виконайте наступні завдання в робочому зошиті:

1. виправте помилки, допущені в реченнях та запишіть речення без помилок .

1. Найвидатнішим українцем усіх часів вважається Тарас Григорійович Шевченко. 2. Руслані Степанівній Лижичко вдалося вибороти перше місце на міжнародному пісенному конкурсі «Євробачення». 3. До Києва завітала Софія Михайловна Ротару. 4. Сьогодні Василю Саничу виповнилося п'ятдесят років.

5. Директор коледжу Любов Миколівна привітала студентів з початком навчального року.

2. Від поданих імен утворіть і запишіть жіночі та чоловічі імена по батькові.

Василь, Геннадій, Ілля, Святослав, Хома, Григорій, Ігор, Яків, Назарій, Валерій, Леонід, Лука, Іраклій, Олексій, Кузьма, Борис, Нестір, Семен, Федір, Осип.

Готуємося до ЗНО

Тестування

► Виконайте тестові завдання.

1. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Анатоліївна;

Б Євгенівна;

В Спиридонівна;

Г Аркадієвна;

Д Григорівна.

2. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Олексіївна, Лукович;
Б Віталіївна, Павлович;
В Львівна, Григорович;
Г Адамівна, Аркадійович;
Д Хомівна, Андрієвич.

3. Правильно утворене ім'я по батькові від усіх імен, окрім:

А Романівна, Лукич;
Б Савівна, В'ячеславович;
В Олексіївна, Олегович;
Г Іллінічна, Тарасович;
Д Василівна, Свиридович.

4. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Юр'ївна, Остапович;
Б Валеріївна, Савович;
В Миколівна, Назарович;
Г Ярославівна, Кузьмич;
Д Іванівна, Антонович.

5. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Федорівна, Зиновійович;
Б Дмитрівна, Григорійович;
В Ільківна, Валер'янович;
Г Миколаївна, Богданович;
Д Геннадіївна, Семенович.

6. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Аркадієвна, Аркадійович;
Б Володимирівна, Володимирович;
В Захарівна, Захарович;
Г Олексіївна, Олексійович;
Д Матвіївна, Матвійович.

7. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Григорійович, Петрович;
Б Назарівна, Кузьмівна;
В Миколайович, Петрівна;

Г Андрійович, Савівна;

Д Павлівна, Степанович.

8. Правильно утворене ім'я по батькові від усіх імен, окрім:

А Юрій - Юріївна;

Б Лука - Луківна;

В Хома - Хомівна;

Г Олексій - Олексівна;

Д Микола - Миколайович.

9. Правильно утворене ім'я по батькові від усіх імен, окрім:

А Анатолій – Анатолійович;

Б Олекса –Олексович;

В Валерій –Валерйович;

Г Анатоль – Анатольович.

Д Вельмишановний добродію Андріє!

10. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Іллівна, Дмитрівна;

Б Хомівна, Петровна;

В Яківна, Григорівна;

Г Євгеніївна, Юліанівна;

Д Євгенівна, Луківна.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net .

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.